

מעצרים חשאים בחסות החוק

מעצרו של העיתונאי מג'ד כיאל, עורך אתר האינטרנט של מרכז עדאלה, בשבוע מנכס עיתונאי בלבנון, העלה מחדש לדיון את נושא המעצרים החשאים. עם מעצרו של אדם בעבירות המוגדרות כביטחוניות, מפעיל שירות הביטחון הכללי, שאמון על החקירה, סמכויות נרחבות המוקנות לו בחוק ומאפשרות שימוש במספר פרקטיקות פוגעניות מאוד, שהשילוב שלהן הופך את המעצר לחשאי, ומשעה את זכויותיו החוקיות והחוקתיות של העצור. פרקטיקות אלה, יחד ולחוד, מהוות הפרה בוטה של זכויותיו הבסיסיות של העצור ומרוקנות מתוכן את זכותו החוקתית להליך משפטי הוגן; פותחות פתח לשימוש באמצעי חקירה פסולים ועינויים; וסוגרות את האפשרות בפני ביקורת ציבורית, ולעיתים אף שיפוטית, כנגד המעצר והתנהגות השב"כ באותה סוגיה. להלן נסקור בקצרה פרקטיקות אלה ונעמוד על הפגיעה שהן מסבות לזכויות של העצור.

מניעת מפגש עם עורך דין: זכותו של עצור להיוועץ עם עורך דין היא זכות יסוד בהתאם לדין הישראלי ולחוק הבינלאומי. במקרים בהם העצור חשוד בעבירות ביטחון, זכות זו הופכת לזכות על תנאי. ראש צוות חוקרים או ראש מחלקת חוקרים בשב"כ, רשאי להוציא צו המונע פגישה של העצור עם עורך דינו, בטענה שפגישה כזו עלולה לשבש הליכי חקירה, או לסכן את שלום הציבור. הממונה רשאי להאריך את המניעה לתקופה מצטברת של עד 10 ימים ובאמצעות בקשה לבית המשפט, רשאי האחרון להאריכה לתקופה מצטברת של עד 21 יום.

פגישת עצור עם עורך דין לפני ובמהלך החקירה היא זכות יסוד חוקתית הכרחית לצורך שמירה על זכותו של העצור להליך משפטי הוגן. היא מאפשרת לעצור להימנע מהפללה עצמית, לא ליפול כקורבן למניפולציות של החוקרים ולמסור הודאות שווא. פגישה זו נחוצה גם לצורך פיקוח על החקירה ומניעת אפשרות של שימוש באמצעי חקירה פסולים, לרבות עינויים. במהלך המניעה, העצור מנותק מהעולם החיצון והגורמים היחידים איתם הוא בא במגע הם החוקרים או מי מטעמם.

באופן כללי, הבקשות להארכת המעצר שמגישה המשטרה מבוססות על "ראיות חסויות", אך משיחות שמקיים עורך הדין עם העצור, הוא יכול לדעת מה הכיוון של החקירה, החשדות והנסיבות של המקרה. בכך, יכול עורך הדין לאתגר את הגרסה של המשטרה בפני בית המשפט ולטעון לחפות מרשו. במקרה של מניעת מפגש, היכולת של עורך הדין לייצג באופן יעיל את הלקוח הינה מצומצמת ביותר, אם בכלל.

במקרה של העיתונאי כיאל, בית המשפט הסכים, על סמך ראיות חסויות, להאריך את מעצרו לשמונה ימים בודעו כי כיאל נתון תחת צו איסור מפגש עם עורך דין, דבר שעלול היה להמשך לכל תקופת המעצר. על סמך אותן ראיות, בית המשפט הסכים להטיל צו איסור פרסום על כל פרטי המעצר והחקירה לכל תקופת המעצר שהוטל על כיאל.

צו איסור פרסום: לרוב, עם הכרזה על חקירה כחקירה ביטחונית, השב"כ מבקש מבית המשפט להטיל צו איסור פרסום גורף על עצם מעצרו של האדם ועל פרטי החקירה והחשדות המופנות כלפיו. בקשה זו לרוב מגובה ב"ראיות חסויות", שלעצור ולסנגוריו אין אפשרות לבחון או לאתגר. הטענה האולטימטיבית של רשויות החקירה היא שפרסום עלול לשבש את המשך החקירה. אך בעידן של תקשורת גלובלית ושל רשתות חברתיות, אין כלל אפשרות לאכוף צו איסור פרסום על עצם מעצרו של אדם או על אופי החשדות המרכזיות נגדו. במקרה כזה מי שצריך לדעת על דבר המעצר, בוודאי ידע, בוודאי ובוודאי לאחר מספר שעות או ימים.

בסופו של יום, צו איסור הפרסום מחייב כמעט אך ורק את כלי התקשורת הישראליים, ובהטילו למעשה הוא משחרר את רשויות החקירה משבט ביקורתה של התקשורת ומהביקורת הציבורית. תחת צו איסור פרסום, החוקרים אינם צריכים לתת את הדעת על הצורך במעצרו של האדם ועל הפרות אחרות לזכויותיו של העצור. הפגיעה העיקרית הנגרמת מצו איסור פרסום שכזה היא בעצור, שאינו יכול להביא את גרסתו המלאה ולהגן עליה בפני דעת הקהל.

אם ניקח את מעצרו של מגיד כיאל כדוגמה, צו איסור הפרסום הוטל על הפרשה לאחר שדבר מעצרו פורסם ברבים בכלי תקשורת מקומיים ובינלאומיים, ופורסם בהרחבה ברשתות החברתיות. אין זה מפתיע כי רגע לפני הסרת צו איסור הפרסום, השב"כ הסיר את הצו שמנע ממנו לפגוש עורך דין, ורגע אחרי הסרת צו איסור הפרסום כיאל שוחרר למעצר בית.

היעדר תיעוד של החקירות: על פי החוק הישראלי, כל חקירה בגין חשדות לביצוע עבירה שהמעצר המקסימאלי בגינה עולה על 10 שנות מאסר בפועל, על רשויות החקירה לתעד את החקירה בתיעוד חזותי וקולי. חובה זו אינה מוטלת על חקירות של חשודים בעבירות ביטחון הנתונות לסמכות השב"כ. העדר התיעוד פותח פתח רחב לשימוש בשיטות חקירה פסולות, ולא מותיר בפני העצור אפשרות להוכיח שימוש באמצעים פסולים. העצור אינו יכול להוכיח שעבר עינויים, שנפל כקורבן למניפולציה של חוקריו או שנגבו ממנו הודאות שווא. אם העצור יטען בהמשך בפני בית המשפט שההודאות שנגבו ממנו נגבו באופן בלתי חוקי, לא תהיה בידו שום ראיה להוכיח זאת, ובתי המשפט נוטים לקבל את עמדת רשויות החקירה.

במקרה של העיתונאי כיאל, רוב החקירות שהוא עבר במהלך 5 ימי המעצר לא תועדו כלל, אף לא בכתב. הוא לא נתבקש לחתום על דבריו בתום החקירה כפי שנהוג בחקירות פליליות רגילות. עובדה זו מעלה ספקות רציניים לגבי מהותן של החקירות וחוקיותן.

הארכת מעצר לתקופות ארוכות: עם ההכרזה על החקירה כביטחונית, רשויות החקירה מבקשות מבית המשפט להאריך את מעצרו של החשוד לתקופה המקסימאלית הניתנת על פי החוק – 15 ימים. במקרים של חקירות ביטחוניות, בתי המשפט נוטים לקבל את הדרישות של רשויות החקירה, גם אם לא במלואן, ולהטיל על העצורים תקופות מעצר ממושכות. חשוב לציין כי מעצרו של אדם דרוש רק לצורכי החקירה או בכדי למנוע פגיעה בשלום הציבור. חמורה ככל שתהיה העבירה שביצע האדם, אם רשויות החקירה לא מוכיחות כי מעצרו של

החשוד דרוש לצורכי החקירה או שהוא מסוכן לשלום הציבור, אין לבית המשפט עילה להאריך את מעצרו. אך מכיוון שבקשת הארכת המעצר נשענת על ראיות חסויות והעצור נמנע מלפגוש את עורך הדין המייצג אותו, אין לעורך הדין אפשרות מעשית לאתגר את בקשת המשטרה להאריך את המעצר. במקרה זה לבית המשפט אין סיבה שלא להאמין לגרסת רשויות החקירה, ולהאריך את מעצרו של החשוד לתקופה ממושכת.

לסיכום, העלמה ולא מעצר:

כל אחת מהפרקטיקות הנ"ל, מהווה כשלעצמה פגיעה חמורה ביותר בזכויותיו של העצור ומעמידה את חוקיות החקירה כולה תחת סימן שאלה כבד. השילוב של פרקטיקות מסוימות או השימוש בכלן יחד, הופך את הפגיעה בזכויות העצור לחמורה אף יותר. שילוב זה הופך את המעצר לחשאי, שדומה לשיטת העלמתם של עצורים, הנהוגה במשטרים אפלים. זהו אמצעי הפחדה יותר מאשר שיטת חקירה. יש לבטל את השימוש בפרקטיקות אלה באופן מיידי.